

SỰ NGHIỆM SINH VĂN HÓA VÀ VẤN ĐỀ PHƯƠNG PHÁP LUẬN NGHIÊN CỨU (NHÂN ĐỌC LẠI CÁC CÔNG TRÌNH CỦA CỔ GIÁO SƯ ĐẶNG THAI MAI

Trần Ngọc Vương^(*)

1. Thế hệ sinh viên Văn khoa những năm bảy mươi như chúng tôi không được trực tiếp thụ giáo nhiều bậc trưởng lão khai cơ nền Đại học mới, trong đó có giáo sư Đặng Thai Mai. Mà ngay từ lúc ra trường thì cũng đã mấy ai nhanh chân như chị Đoàn Hương, may mắn như chị để được sớm thành đệ tử của thầy. Một trong những điều đáng tiếc lớn nhất của nghề học trò (tôi coi nghề này cũng mang tính chung thân như nghề làm thầy của mình vậy) là lỡ cơ với bậc đại sư phụ.

Không được Thầy dạy trực tiếp, nên đối với chúng tôi, Giáo sư Đặng Thai Mai là một tên tuổi quan phương, “cao cao tại thượng”. Nhưng lại cũng gần, khá gần ngay trước chúng tôi mấy khoá các anh, chị vẫn còn kể về Thầy theo lối “dịch mục sở thị”, rồi rất nhiều thầy cô trực tiếp dạy chúng tôi thì thường là trò ruột của Giáo sư, kể cả một cô giáo của chúng tôi là con gái của Giáo sư (cô Đặng Thị Hạnh). Dẫu vậy, tôi chỉ bắt đầu hiểu dần dà về Giáo sư là trong quá trình tác nghiệp, lần hồi đối diện với những vấn đề cả tri thức lẫn phương pháp luận. Cũng có thể nói là cuối cùng thì tôi vẫn có được một Giáo sư Đặng Thai Mai cho riêng mình, theo cách của mình, phần chắc là không toàn vẹn, phần có thể là chẳng giống lắm với Giáo sư Đặng Thai Mai ở người khác.

Trong khuôn khổ cuộc tọa đàm này, xin được nói về điều mà mình tâm đắc, như một thu hoạch cá nhân từ văn nghiệp của Giáo sư.

2. Công trình đầu tiên của Giáo sư mà tôi đọc kỹ là công trình viết về thơ văn yêu nước và cách mạng Việt Nam đầu thế kỷ hai mươi, bởi đó cũng là phần giáo trình mà tôi được phân công giảng dạy sớm nhất. Nếu nhìn vào bộ “khung”, vào những vấn đề đặt ra để tìm hiểu, thì không có gì đặc biệt so với các công trình khác. Lời văn ở công trình này dường như lại còn có ý thu bớt lại, ghì nén lại như chuyện kể giọng trầm. Nhưng sức cuốn hút gần như thôi miên của công trình này thì lại là điều đặc biệt.

Mở rộng ra theo nhu cầu công việc và nhiệm vụ tự định cho mình ở từng thời điểm, tôi lần lượt đọc đến những điều tâm đắc mà Giáo sư viết như một lời đề tựa lời cho bộ thơ văn Lý- Trần. Muộn hơn, tôi mới đọc đến *Giảng văn Chinh phụ ngâm*, đến *Văn học khái luận* đến các công trình Giáo sư viết về văn học Trung Quốc và văn học

^(*) PGS, TS, Khoa Văn học, Trường Đại học Khoa học Xã hội & Nhân văn, ĐHQGHN

hương Tây. Chắc chắn là tôi không đọc hết được những gì mà Giáo sư đã viết ra, in ra và cũng không dám tin rằng đã hiểu hết, hiểu đúng những gì đã đọc của Thầy. Tuy thế để có được ý mình, chúng tôi nghĩ rằng có thể mạo muội đưa ra một vài nhận xét riêng

3. Giáo sư Đặng Thai Mai ở vị trí được công luận đặc định là quán xuyến Đông Tây, hóng kim bác cổ. Tôi có đọc một số lần những ý kiến đầu từ trước Cách mạng giành chính quyền các học giả, xếp theo ngữ âm hơn là thứ bậc chặt chẽ, thấy bảo thế hệ Tây học há sớm nhất có Quỳnh- Vinh- Tố- Tồn, thế hệ kế theo là Mai- Anh- Huy- Hải- Ấp- Lữ- Mững “cao nhân”. Chắc chắn là danh sách đầy đủ thì cũng không thể chỉ có thể hơn được “tuyển” vào “đội ngũ” ấy thì còn khó hơn xưa cá chép vượt Vũ Môn. Gia đình nông công cách thuộc địa, chính quyền thực dân chắc chắn kiềm chế có ý thức việc sự nghiệp lợi ngữ trí thức tinh hoa, ở Việt Nam không thể có được như ở Nhật Bản hay Hàn Quốc, một số lượng đông đảo trí thức làm nên việc “thổ nạp Á Âu, điều hoà tư tưởng” như ông chủ bút Nam Phong mơ ước. Đọc một cách tương đối có hệ thống công trình của Giáo sư Đặng Thai Mai, tôi không ngạc nhiên lắm về việc Giáo sư am tường hệ thống triết lý tri thức khoa học xã hội Âu Tây hiện đại, cũng không ngạc nhiên khi thấy Giáo sư khoác trên mình chiếc áo thủ thư của kho sách Đông Phương. Việc Giáo sư là một trong số rất ít các học giả Việt Nam đầu tiên sử dụng tri thức và phương pháp luận Mác- xít trong công trình cơ bản như *Văn học khái luận* là điều nhiều người ngỡ ngàng, nhưng xét cho cùng tôi nghĩ đó cũng không phải là điều đặc sắc.

Trong khoảng trên dưới một thế kỷ vừa qua, nói riêng trong lĩnh vực các khoa học xã hội và nhân văn, đã xuất hiện biết bao lĩnh vực mới mẻ, biết bao lần đổi thay hình thức nền và phương pháp luận nhận thức nghiên cứu. Đối với khoa học, chúng ta là hàng người đến muộn, còn quá nhiều lĩnh vực ta là lính mới, thậm chí có lĩnh vực ta còn chưa biết tới. Cả tính thời sự, cả tính hệ thống, cả tri thức lẫn phương pháp nghiên cứu đều quanh quẩn ở phòng chờ.

Có lẽ khi ý thức được thực trạng này của “văn hoá khoa học” ở ta, chúng tôi mới bắt đầu đi tìm kiếm những đáp án khả dĩ đối phó, và lúc bấy giờ, cung cách ứng xử và lựa chọn của các bậc tiền bối đã trở lên thiết cốt. Giáo sư Đặng Thai Mai là một trong những bậc tiền bối điển hình mà cách làm đã trở nên một bài học quý báu đối với nhiều người trong đó có tôi. Hoá ra rằng, trong khoa học xã hội, đối với việc cảm nhận và thẩm định nghệ thuật, cái lý tính và cái lôgic không bao giờ giải quyết được tất cả. Đặng Thai Mai và những người như ông đã và sẽ không bao giờ bị các đại diện, cho dù là lỗi lạc, của giới học thuật hiện đại Âu - Mỹ hù dọa hay lấn lướt bằng những khái niệm kỹ thuật hoặc những kỹ năng, kỹ thuật nghiên cứu siêu việt, dù đó có quả là những ưu thế không chối cãi của họ. Tôi muốn gọi tên công cụ hay cách thức mà ông dùng là triết nghiệm sinh tồn về văn hoá.

